

Beden Eğitimi ve Spor Dersine Yönelik Tutumun Bireysel ve Sosyal Sorumluluğa Etkisi

Hasan UĞUN¹, Arif ÖZSARI²

ÖZET

Amaç: Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları ile bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem: Araştırmaya 211 kadın, 220 erkek olmak üzere toplamda 431 ortaokul öğrencisi katılım sağlamıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında demografik bilgi formunun yanı sıra “Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği” ile “Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada betimleyici istatistik, t testi, Anova ve Tukey analizlerine yer verilmiştir. İlişkisel model kapsamında ise pearson korelasyon ve basit doğrusal regresyon analizlerine başvurulmuştur.

Bulgular: Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik olumlu bir tutum sergiledikleri, bireysel ve sosyal sorumluluk seviyelerinin iyi derecede olduğu tespit edilmiştir. Ortaokul öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluklarının cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi değişkenlerinde anlamlı farklılıklar bulunurken; beden eğitimi dersi tutumlarında yalnızca sınıf düzeyinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. İlişkisel model kapsamında korelasyon analizi bulgularına göre ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları ile bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyleri arasında orta dereceli, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Regresyon analizi ise beden eğitimi dersine yönelik olumlu tutumun, bireysel ve sosyal sorumluluğa pozitif yönde katkı sağladığını ortaya koymuştur.

Sonuç: Beden eğitimi dersine yönelik olumlu tutumun, bireysel ve sosyal sorumluluğa pozitif yönde katkı sağladığı, öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları arttıkça, bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin de artacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Beden eğitimi, Ders, Spor, Sorumluluk, Tutum

ABSTRACT

The Effect of Attitude Towards Physical Education and Sports Course on Individual and Social Responsibility

Purpose: The study aims to identify the relationship between middle school students' attitudes toward physical education and sports classes and their levels of individual and social responsibility.

Method: A total of 431 secondary school students, 211 female and 220 male, participated in the study. Data collection included a demographic information form, the “Physical Education Class Attitude Scale,” and the “Individual and Social Responsibility Scale.” Analysis methods used in the study were descriptive statistics, t-tests, ANOVA, Tukey analysis, Pearson correlation, and simple linear regression analysis.

Results: Middle school students generally displayed a positive attitude toward physical education. Their levels of individual and social responsibility were found to be good. Gender, age, and grade level showed significant differences in individual and social responsibility, while only grade level showed significant differences in attitudes toward physical education.

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Mersin/TÜRKİYE. ORCID: 0000-0002-3198-0908, hasan.ugun@hotmail.com

² Mersin Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Spor Bilimleri Fakültesi, Mersin/TÜRKİYE. ORCID: 0000-0002-4753-8049, arifozsari@mersin.edu.tr

*Bu çalışma Dr. Arif ÖZSARI'nın danışmanlığında tamamlanmış olan Hasan UĞUN'un yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

There was a moderate, positive, and significant correlation between students' attitudes toward physical education and their levels of individual and social responsibility.

Conclusion: Positive attitudes toward physical education contribute to higher levels of individual and social responsibility among students. As students' attitudes toward physical education improve, their levels of individual and social responsibility also increase.

Keywords: Attitude, Physical education, Lesson, Responsibility, Sports

GİRİŞ

Günümüzde spor, insan yaşamı için her geçen gün daha çok anlam ifade etmektedir. Özellikle son dönemlerde yoğun hayat temposu, teknolojik aletlere olan bağımlılık, besinlere kolaylıkla ulaşma gibi durumların getirmiş olduğu yaşam tarzından dolayı sağlık problemleri giderek artmaktadır. Bu bağlamda davranış biçimlerinin geliştiği çocukluk döneminden itibaren örgün eğitimde karşımıza çıkan beden eğitimi derslerinin, bireylerin yaşam tarzlarının değişmesi için bir fırsat haline geldiği düşünülmektedir.

Eğitim, insanın her yaşında var olan hayat boyu devam eden bir süreçtir (Yang, 2005). Eğitimin amacı kalıcı davranış değişikliğidir. Eğitimin en temel amaçlarından bir tanesi de bireyin davranışlarında değişiklik gerçekleştirmesidir (Muslu, 2021). Beden eğitimi ise bireyin bedensel ve ruhsal olarak gelişimini sağlayan, bunu amaçlarken de bütünlüğünü kaybetmeyen, kişi kendisi ve toplum için faydalı birey olarak büyümesine olanak tanıyan fiziksel bir yapıdır (Açak, 2006). Beden eğitimi ve sporun genel amaçlarından birisi de öğrencilerin fiziksel hareketlilik desteğiyle öğrenimlerini sağlayarak potansiyellerini arttırmaktır. Ayrıca beden eğitiminin diğer amaçları da öğrencilerin zihinsel, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerine destek sağlamaktır. Bundan dolayı beden eğitimi bütünsel bir anlayış ile hareket eğitimiyle birlikte bireylerin gelişimine, tutumlarına bilgi düzeylerine, psikomotor becerilerine katkı sağlayarak yaşam boyu sürecek olan bir spor bilinci kazandırmayı amaçlamaktadır (Demirhan ve Altay, 2001).

Genel eğitim programlarında önemli bir konuma sahip olan beden eğitimi ve spor dersleri programlarında fiziksel hareketliliğe karşı pozitif bir tutum geliştirmeyi amaçlamaktadır (Özyalvaç, 2010). Tutum; insanların çevresine olan davranışlarını ve düşüncelerini etkileyen bir olgudur. Kişinin kendisi için geliştirdiği bir düşünce şeklidir. Kişinin önemli kararlarında ve davranışlarında ölçülü davranmasını sağlar (Çetin, 2007). Tutumlar, bireylerin bir nesneye, olaya ya da başka bir kişiye karşı olumlu ya da olumsuz davranışlarını göstermekte ve aynı zamanda başka bir kişiye yakınlık durumunu da etkilemektedir (İpek ve Bayraktar, 2004). Çocukların sosyal çevresi zamanla genişler ve çocuklar, ebeveynlerinden bağımsız olarak diğer faktörlerden de etkilenmeye başlar. Özellikle

ergenlik döneminde, araştırmalar arkadaş gruplarındaki tutumlar arasında önemli benzerlikler bulunduğunu ortaya koymuştur. Ergenlik dönemi, bu benzerliğin doruğa ulaştığı bir dönemdir. Bir grup arkadaşın tutumları, bireyin tutumlarını değiştirmede veya yeni tutumlar oluşturmasında etkili olabilir (Özkalp, 2004).

Tutumlar, birden fazla disiplinde önemli bir konu olarak ele alınmış ve bu ilgi, tutumların oluşumuna dair geniş çaplı bir ilgili yazının oluşmasına imkân vermiştir. Bireyin tutumlarının oluşmasına; deneyimler, duygusal tepkiler ve başka etmenlerde etkili olmaktadır (Hogg ve Vaughan, 2018). Tutumların oluşmasındaki en önemli kavramın sorumluluk olduğu ifade edilebilir.

Sorumluluk; bireyin çevreye adapte olması, yapması gereken görevleri tamamlaması, bireyden kaynaklanan bir olayın başkaları üzerindeki etkisinden yine kendisinin üstlenmesi, çevresindeki insanlara adaletli davranması ve kendi davranışlarını kontrol edebilecek bir bilince sahip olması şeklinde tanımlanmıştır (Zekioglu ve ark., 2020). İnsanlar hayatlarını fiziksel, sosyal ve ruhsal olarak daha sağlıklı ve güvenli hale getirmek için tutum ve davranışlarından sorumludur. Bireyin yaşamı için geliştirdiği bu sorumluluk türü, bireysel sorumluluk olarak tanımlanmaktadır. Bireysel sorumluluk, sorumluluk duygusunun gelişmesini sağlamakta ve gelişen sorumluluk duygusu doğru ve bilinçli bir şekilde kendini göstermektedir (Li ve ark., 2008; Brown ve ark., 2019). Sosyal sorumluluk ise, toplumdaki her bireyin belirli konularda toplumun geri kalanına karşı üstlenmek zorunda olduğu sorumlulukların gönüllü ve bilinçli bir şekilde yerine getirilmesidir (Yıldırım, 2019). Sosyal sorumluluk, bireysel sorumluluğun sosyal boyutudur ve kaynağı esas olarak bireysel sorumluluktan gelir. Bireyin toplumsallaşmasının gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmesi, birlikte yaşamanın ve ortak bir sosyal çevreye sahip olmanın gereklerine saygı gösterilmesi, topluma ve bir bütün olarak topluma gönüllü olarak hizmet sunumunda aktif rol alınmasının yanı sıra sosyal hizmetlerin yerine getirilmesine yönelik duygudur (Metin, 2006).

Hellison'un (2011) "Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Modeli (BSSM)" öğrencilere, yaşamlarının olumlu gelişimine katkıda bulunabilecek davranışları, sportif faaliyetleri ve fiziksel aktiviteleri değerler aracılığıyla öğretmeyi amaçlamaktadır. Model, gençleri sadece spor yoluyla eğitmekle kalmaz, aynı zamanda onlara geleneksel spor ve beden eğitiminin ötesinde yaşamlarını iyileştirecek değer ve davranışları aşılamayı hedefler. Yapılan araştırma sonuçları, "bireysel ve sosyal sorumluluk modelinin" eğitim sisteminde uygulandığında sosyal yaşam becerileri ve değerler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Barker ve Forneris, 2012; Lee ve Martinek, 2012; Cecchini ve ark., 2007). Ayrıca, beden

eğitimi ve spor derslerinde kazanılması gereken değerlerin, “bireysel ve sosyal sorumluluk modeli” aracılığıyla kolaylıkla geliştirilebileceği yönünde görüşler bulunmaktadır (Romance ve ark., 1986; Hastie, 1996).

Ülkemizde ğrencilerin okulunu bırakma, olumsuz tutumlar sergileme ve tehlikeli faaliyetlerde bulunma eğiliminin arttığı bir dönemde, eğitim sistemimizin içerik kazanımına verdiği önem, davranış ediniminden daha üstündür. Bu bağlamda, öğrencilerin başarılı kimlik oluşumunu desteklemek, bireysel ve sosyal sorumluluk sahibi davranışları teşvik etmek amacıyla “bireysel ve sosyal sorumluluk modelinin” etkili bir araç olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Öğrencilerde olumlu sonuçlar elde etmek için bu modele uygun olarak hazırlanan programlar, müfredata, ders dışı etkinliklere veya spor kulübü derslerine entegre edilebilir. Bu programlar aracılığıyla öğrencilere bireysel ve sosyal sorumluluk geliştirmelerine katkıda bulunmak mümkündür. Beden eğitimi ve spor derslerinde odak noktası, kural bilgisi, spor kültürü, bireysel sorumluluk ve spor becerilerinin geliştirilmesi gibi kişisel becerilerin kazandırılmasıdır. Beden eğitimi ve takım sporları, öğrencilere etkili grup çalışması, takım adanmışlığı, kazanma ve kaybetme duygusu, adil oyun gibi sosyal sorumlulukla ilgili becerileri geliştirme fırsatı sunar (Filiz, 2016). Yapılan alışmalar, “bireysel ve sosyal sorumluluk modelinin” beden eğitimi ve spor derslerinde uygulandığında öğrencilerin sportmenlik kazanma becerilerini arttırdığını göstermektedir (MacPhail ve ark., 2004; O'Donovan ve ark., 2010). Bu bağlamda, “bireysel ve sosyal sorumluluk modelinin” öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk gelişimine olumlu katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

İlişkisel tarama modelleri genel tarama modellerinden biridir. İlişkisel modeller, birlikte değişimin kuvvetini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2019). Gerçekleştirilen bu çalışmada ilişkisel model kullanılmıştır.

Araştırma Grubu

Araştırmaya 211 kadın (% 49), 220 erkek (% 51) olmak üzere toplamda 431 ortaokul ğrencisi katılım sağlamıştır. Yaş kategorileri 11 yaş grubunda 111 (% 25) kişi, 12 yaş grubunda 138 (% 32) kişi, 13 yaş grubunda 134 (% 31.1) kişi, 14 yaş grubunda 38 (% 11.1) kişi şeklinde bulgulanmıştır. Sınıf kategorileri 6.sınıf grubunda 141 (% 32.7) kişi, 7.sınıf grubunda 145 (% 33.6) kişi, 8. sınıf grubunda 145 (% 33.6) kişi yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği

Pehlivan (1998) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte toplamda 22 madde bulunmaktadır. Ölçek 5'li likert tipinde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .94 olarak bulunmuştur. Bu araştırma özelinde ise bu değer .85 olarak hesaplanmıştır.

Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği

Li vd. (2008) tarafından geliştirilmiş olan ölçek, Filiz ve Demirhan (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 6'lı likert tipindedir. Orijinali İngilizce olan ve sosyal ve bireysel sorumluluk adları altında iki boyuttan oluşan ölçeğin Türkçe versiyonu toplam 13 maddeden ve tek boyuttan oluşmaktadır. Bu açıklamalar ışığında, ölçeğin ileriki çalışmalarda öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk davranışlarını değerlendirmek için geçerli ve güvenilir bir yardımcı araç olarak kullanılabilmesi belirtilebilir (Filiz ve Demirhan, 2015). Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Bu araştırma özelinde ise bu değer .83 olarak hesaplanmıştır.

İşlem/ Süreç

Araştırma için Mersin Üniversitesi Spor Bilimleri Yayın Etiği Kurulundan 20.11.2023 tarih ve 063 karar sayısı ile etik kurul onayı alınmıştır. Veriler araştırmacı tarafından yüz yüze anket yöntemi ile toplanmıştır. Katılımcılardan gönüllülük esasına göre kişisel bilgi formu ve ölçek maddelerini cevaplamaları istenmiştir.

Veri Analizi

Araştırmada verilerin analizinde istatistik paket programları kullanılmıştır. Araştırma Ölçeklerinin güvenilirliği Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Yüz yüze anket tekniği yöntemiyle 450 katılımcıdan veri toplanmıştır. Verilerin analizlere hazır hale getirilmesi için kayıp değerler incelenmiş sonrasında uç değerlere bakılmıştır. 19 anket değerlendirmeden çıkarılarak 431 anket işleme alınmıştır. Bu araştırma kapsamında basıklık ve çarpıklık değerlerinin +1 ile -1 arasında olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen değerlere göre normallik varsayımının sağlandığı anlaşılmıştır (George & Mallery, 2010; Kline, 2011). Bu nedenle parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Verilerin homojenliği kontrol edilmiş, ikili karşılaştırmalarda t testi, çoklu karşılaştırmalarda Anova-Tukey analizlerinin yanı sıra ilişkisel model kapsamında korelasyon ve basit doğrusal regresyon analizlerine yer verilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1: Araştırma ölçekleri betimleyici istatistik sonuçları

Ölçekler	\bar{x}	Ss
Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği	3.72	.713
Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği	4.81	.866

Beden eğitimi dersi tutum ölçeği ortalama değeri $3.72 \pm .713$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre katılımcıların beden eğitimi dersi tutum ölçeği puanlarının iyi seviyede olduğu ve bu derse karşı olumlu bir tutum sergilendikleri söylenebilir. Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği ortalama değeri $4.81 \pm .866$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre katılımcıların bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği puanlarının yüksek seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 2: Beden eğitimi dersi tutum ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	t	p
Beden Eğitimi Dersi Tutum	Kadın	211	3.69	.725	-.932	.352
	Erkek	220	3.75	.700		

Katılımcıların beden eğitimi dersi tutumlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı t testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde anlamlı değişimler tespit edilmemiştir ($p > .05$).

Tablo 3: Beden eğitimi dersi tutum ölçeği yaş grupları değişkeni Anova analizi

	Yaş grupları	N	\bar{x}	Ss	f	p	Anlamlı fark
Beden Eğitimi Dersi Tutum	11	111	3.73	.679	.478	.698	-
	12	138	3.66	.669			
	13	134	3.77	.765			
	14	48	3.73	.768			

Gruplar: a: 11 yaş, b: 12 yaş, c: 13 yaş, d: 14 yaş

Katılımcıların beden eğitimi dersi tutumlarının yaş gruplarına göre farklılaşp farklılaşmadığı Anova testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde anlamlı değişimler tespit edilmemiştir ($p > .05$).

Tablo 4: Beden eğitimi dersi tutum ölçeği sınıf düzeyi değişkeni Anova analizi

	Sınıf	N	\bar{x}	Ss	f	p	Anlamlı fark
Beden Eğitimi Dersi Tutum	6.Sınıf	141	3.77	.707	10.625	.000*	a-b
	7.sınıf	145	3.51	.610			b-c
	8.Sınıf	145	3.88	.766			

Gruplar: a: 6.Sınıf, b: 7.sınıf, c: 8.Sınıf

Katılımcıların beden eğitimi dersi tutumlarının sınıf seviyelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Anova testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde anlamlı değişimler tespit edilmiştir ($p < .05$). Anlamlı farklılıkların 6. sınıf ve 7. sınıf ile 7. sınıf ve 8. sınıflar arasında olduğu anlaşılmıştır. Buna göre 6. sınıf öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları, 7. sınıf öğrencilerine nazaran anlamlı bir şekilde daha yüksektir. 8. sınıf öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları ise 7. sınıf öğrencilerine nazaran anlamlı bir şekilde daha yüksektir. En yüksek ortalama değerler 8. sınıf öğrencilerine aitken, en düşük ortalama değerler 7. sınıf öğrencilerine aittir.

Tablo 5: Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan t testi sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	t	p
Bireysel ve Sosyal Sorumluluk	Kadın	211	4.95	.810	3.221	.001*
	Erkek	220	4.68	.900		

Katılımcıların bireysel ve sosyal sorumluluk tutumlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı t testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde anlamlı değişimler tespit edilmiştir ($p < .05$). Kadın öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk puanlarının, erkek öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği yaş grupları değişkeni Anova analizi

	Yaş grupları	N	\bar{x}	Ss	f	p	Anlamlı fark
Bireysel ve Sosyal Sorumluluk	11	111	4.87	.828	3.758	.011*	b-c
	12	138	4.61	.979			
	13	134	4.92	.766			
	14	48	4.93	.793			

Gruplar: a:11 yaş, b: 12 yaş, c: 13 yaş, d: 14 yaş

Katılımcıların bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin yaş gruplarına göre farklılaşp farklılaşmadığı Anova testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde anlamlı değişimler tespit edilmiştir ($p<.05$). Anlamlı farklılıkların 12 ve 13 yaş grupları arasında olduğu anlaşılmıştır. Buna göre 12 yaş grubundaki öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyleri, 13 yaş grubundaki öğrencilerin sorumluluk düzeylerine göre anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

Tablo 7: Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği sınıf düzeyi değişkeni Anova analizi

	Sınıf	N	\bar{x}	Ss	f	p	Anlamlı fark
Bireysel ve Sosyal Sorumluluk	6.Sınıf	141	4.90	.852	19.315	.000*	a-b b-c
	7.Sınıf	145	4.47	.901			
	8.Sınıf	145	5.06	.733			

Gruplar: a: 6.Sınıf, b: 7.sınıf, c: 8.Sınıf

Katılımcıların bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin sınıf seviyelerine göre farklılaşp farklılaşmadığı Anova testi ile analiz edilmiştir. Analiz neticesinde anlamlı değişimler tespit edilmiştir ($p<0.05$). Anlamlı farklılıkların 6. sınıf ve 7. sınıf ile 7. sınıf ve 8. sınıflar arasında olduğu anlaşılmıştır. Buna göre 6. sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeyleri, 7. sınıf öğrencilerine nazaran anlamlı bir şekilde daha yüksektir. 8. Sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeyleri, 7. sınıf öğrencilerine nazaran anlamlı bir şekilde daha yüksektir. En yüksek ortalama değerler 8. sınıf öğrencilerine aitken, en düşük ortalama değerler 7. Sınıf öğrencilerine aittir.

Tablo 8: Araştırmanın korelasyon ve regresyon analizi bulguları

Birinci kısım	1	2			
1.Beden eğitimi dersi tutum	-				
2.Bireysel ve Sosyal Sorumluluk	.340**	-			
İkinci kısım					
Model	B	S.H.	Beta (β)	t	p
Constant	3.273	.209	-	15.640	.000***
Beden eğitimi dersi tutum	.414	.055	.340	7.499	.000***
R=.340	R ² =.116				
F ₍₁₋₄₂₉₎ = 56.236	p=.000	D-W=1.618			

Not: ** $p<.01$, *** $p<.001$; Bağımsız değişken: Beden Eğitimi Dersi Tutum. Bağımlı değişken: Bireysel ve Sosyal Sorumluluk.

Beden eğitimi dersi tutum ölçeği ile bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeği arasında yapılan korelasyon analizi ile bu değişkenlerin birlikte değişme yönleri ve kuvvetleri incelenmiştir. Yapılan korelasyon analizinin sonuçlarına göre her iki ölçek arasında anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli ($r=.340$) bir ilgileşimin bulunduğu tespit edilmiştir. Bağımsız değişkende oluşabilecek değişimin, bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Oluşturulmuş olan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(1-429)}=56.236$; $p=.000$). Modelin R^2 değeri .116 olarak bulunmuştur. Bu bulgu bağımsız değişkenin, bağımlı değişken boyutundaki değişimlerin yaklaşık % 12'sini açıkladığını göstermektedir. Beta değeri ise $\beta=.340$ olarak bulunmuştur. Özetle; beden eğitimi dersine yönelik tutumun, bireysel ve sosyal sorumluluğa pozitif yönde katkı sağladığı, öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları arttıkça, bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin de artacağı söylenebilir.

TARTIŞMA

Bu araştırma ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları ile bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersi tutum ölçeği puanlarının iyi seviyede olduğu ve bu derse karşı olumlu bir tutum sergiledikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bireysel ve sosyal sorumluluk seviyelerinin yüksek derecede olduğu bulunmuştur (Tablo 1). İlgili yazında bu sonuçları destekler nitelikte araştırmalar bulunmaktadır. Colquitt vd. (2012), Kannan (2015), Kılıç ve Çimen (2018) ilgili araştırmalarında katılımcıların beden eğitimi dersine yönelik olumlu bir tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Çoşkun vd. (2023) ortaokul öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk ortalama puanların yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Akgül ve Dinç (2023) sporun lise öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluklarını olumlu yönde etkilediği sonucuna varmışlardır.

Araştırmada katılımcıların beden eğitimi dersi tutumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2). İlgili yazın incelendiğinde Atan ve İmamoğlu (2016) ile Girgeç'in (2022) araştırma sonuçları, bu araştırma sonuçları ile benzerlik gösterirken; göstermeyen araştırma sonuçlarını da görmek mümkündür (Arabacı, 2009; Güllü ve Güçlü, 2009; Özyalvaç, 2010; Dalgın, 2019). İlgili sonuçların öğrencilerin cinsiyet yönünden değişim özelliklerine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın diğer bir bulgusu, katılımcıların beden eğitimi dersi tutumlarında yaş gruplarına göre anlamlı değişimler mevcut değildir (Tablo 3). İlgili yazında araştırma

sonuçlarını destekler nitelikte çalışmaları görmek mümkündür (Uluişik ve ark., 2016; Sivrikaya ve Kılçık, 2018; Korkmaz ve Kartal, 2022).

Araştırmada katılımcıların beden eğitimi dersi tutumlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir (Tablo 4). Anlamlı farklılıkların 6. sınıf ve 7. sınıf ile 7. sınıf ve 8. sınıflar arasında olduğu anlaşılmıştır. Buna göre 6. sınıf öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları, 7. sınıf öğrencilerine nazaran anlamlı bir şekilde daha yüksektir. 8. sınıf öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları ise 7. sınıf öğrencilerine nazaran anlamlı bir şekilde daha yüksektir. En yüksek ortalama değerler 8. sınıf öğrencilerine aitken, en düşük ortalama değerler 7. sınıf öğrencilerine aittir. İlgili literatürdeki çeşitli bulgular incelendiğinde, farklı sonuçlar bulunmaktadır. Coulter vd. (2020) ile Göksel ve Caz (2016) çalışmalarında anlamlı bir farklılık söz konusu değilken, Akandere vd. (2010) ile Gülcemal (2019) lise öğrencilerinde sınıf düzeyine göre anlamlı farklılıklar tespit etmişlerdir. Değişik yönlü bulguların örneklem gruplarındaki farklılıklardan kaynaklandığı düşünülebilir.

Araştırmanın diğer bir bulgusu, katılımcıların bireysel ve sosyal sorumluluk tutumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı yönündedir (Tablo 5). Kadın öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk puanlarının, erkek öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Çoşkun vd. (2023) ile Buğdaycı'nın (2019) araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkması, toplumumuzda kadın öğrencilere küçük yaştan itibaren daha fazla sorumluluk yüklenmesiyle açıklanabilir.

Araştırmada ulaşılan diğer bir sonuç öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin yaş gruplarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı yönündedir (Tablo 6). Bulgulara göre 12 yaş grubundaki öğrencilerin bireysel ve sosyal sorumluluk düzeyleri, 13 yaş grubundaki öğrencilerin sorumluluk düzeylerine göre anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Tapşın ve Karagün (2017) öğrencilerin yaşları arttıkça bireysel ve sosyal sorumluluk duygularında anlamlı bir şekilde artış görüldüğünü raporlamışlardır. Kesici (2019) ise öğrencilerin sınıf düzeyine göre sorumluluk puan ortalamaları arasında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmediğini bildirmiştir. Farklı bulguların ilgili literatürü zenginleştireceği düşünülmektedir.

Katılımcıların bireysel ve sosyal sorumluluk düzeylerinde sınıf düzeylerine göre anlamlı değişimler söz konusudur (Tablo 7). Anlamlı farklılıkların 6. sınıf ve 7. sınıf ile 7. sınıf ve 8. sınıflar arasında olduğu anlaşılmıştır. Buna göre 6. sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeyleri,

7. sınıf öğrencilerine nazaran anlamlı bir şekilde daha yüksektir. 8. sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeyleri, 7. sınıf öğrencilerine nazaran anlamlı bir şekilde daha yüksektir. En yüksek ortalama değerler 8. sınıf öğrencilerine aitken, en düşük ortalama değerler 7. sınıf öğrencilerine aittir. Çoşkun vd. (2023) ortaokul öğrencilerinin katılımlarıyla yürütmüş oldukları çalışma sonucunda sınıflar düzeyinde anlamlı değişimler saptamışlardır. İlgili bulguya göre 8. sınıf öğrencilerinin bireysel ve sosyal sorumluluklarının diğer sınıflara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir raporlama Buğdaycı (2019) tarafından yapılmıştır. Araştırma sonuçlarındaki farklılıkların bireylerin yetiştirilme tarzlarından kaynaklandığı düşünülebilir.

İlişkisel model kapsamında yapılan korelasyon analizinin sonuçlarına göre beden eğitimi dersine yönelik tutum ile bireysel ve sosyal sorumluluk arasında anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişimin bulunduğu göstermiştir. Regresyon analizi ise beden eğitimi dersine yönelik olumlu tutumun, bireysel ve sosyal sorumluluğa pozitif yönde katkı sağladığını ortaya koymuştur (Tablo 8). Alan yazında yer alan akademik çalışmalara bakıldığında öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik tutumlarının, bireysel ve sosyal sorumluluklarını pozitif yönde etkilediği görülmüştür (Buchanan, 2001; Pascual ve ark., 2011; Barker ve Forneris, 2012; Gordon ve ark., 2016). Öte yandan beden eğitimi derslerinde bireysel ve sosyal sorumluluk becerisinin kazandırılmasında sosyal sorumluluk modeline başvurulduğuna (Walsh ve ark., 2010; Jung ve Wright, 2012; Wright ve ark., 2012; Gordon, 2012), modelin beden eğitimi ve spor dersine giren öğretmenler için çok sayıda yarar sağladığı (Beaudoin, 2012), yine beden eğitimi ve spor dersine giren öğretmenlerin genellikle bireysel ve sosyal sorumluluk modelini kullandıkları (Hemphill ve ark., 2015) tespit edilmiştir. Ward vd. (2012) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre bireysel ve sosyal sorumluluk modeline uygun gerçekleştirilen eğitim-öğretim etkinliklerinin katılımcıların değer algılarıyla beraber akademik alanda da gelişimlerini katkı sağladığını kanıtlamıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak; beden eğitimi dersine yönelik tutum ile bireysel ve sosyal sorumluluk arasında anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişkinin yanı sıra, beden eğitimi dersine yönelik olumlu tutumun, bireysel ve sosyal sorumluluğa pozitif yönde katkı sağladığı ifade edilebilir. Bu nedenle sağlıklı bir toplumun temelini oluşturmak için beden eğitimi ve spor bilincinin geliştirilmesinin yanı sıra gelecek nesillere sorumluluk duygusunun kazandırılması için beden eğitimi ve spor derslerinde bireysel ve sosyal sorumluluk modeli bir araç olarak kullanılabilir. Bu araştırma Şırnak İli Cizre İlçesinde bulunan ortaokullar ile sınırlıdır. Bu

nedenle gelecek dönemde Türkiye'nin çeşitli illeri ve ilçelerindeki öğrencilerin katılımlarıyla daha geniş araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Açak, M. (2006). *Beden Eğitimi Öğretmeninin El Kitabı*. Morpa Kültür Yayınları.
- Akandere, M., Demir, B., & Seferoğlu, S.S. (2010). Lise Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Derslerine Yönelik Tutumları: Sınıf Düzeyine Göre Bir İnceleme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 881- 896.
- Akgül F., Dinç F. (2023). Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Durumlarının İncelenmesi: Doğanhisar Örneği. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 17(3), 347-360. Doi: 10.61962/bsd.1379052
- Arabaci, R. (2009). Attitudes Toward Physical Education and Class Preferences of Turkish Secondary and High School Students. *İlköğretim Online*, 8(1).
- Atan, T., & İmamoğlu, M. (2016). Attitudes of Secondary School Students Towards Physical Education and Sports Lesson in Terms of Various Variables. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 18(2), 65-68.
- Barker, B., & Forneris, T. (2012). Reflections On The Implementation of TPSR Programming With At- Risk Youth in The City of Ottawa, Canada. *Ágora Para La Educación Física Y El Deporte*, 14(1), 78-93.
- Beaudoin, S. (2012). Using Responsibility-Based Strategies to Empower In-Service Physical Education And Health Teachers to Learn and Implement TPSR.
- Brown, R.C., Maslen, H., & Savulescu, J. (2019). Against Moral Responsibilisation of Health: Prudential Responsibility and Health Promotion. *Public Health Ethics*, 12(2), 114-129
- Buchanan, A. M. (2001). Contextual Challenges to Teaching Responsibility in A Sports Camp. *Journal of Teaching in Physical Education*, 20(2), 155-171.
- Buğdaycı, S. (2019). Examining Personal and Social Responsibility Levels of Secondary School Students. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1), 206-210.
- Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Akademi

- Cecchini, J. A., Montero, J., Alonso, A., Izquierdo, M., & Contreras, O. (2007). Effects of Personal and Social Responsibility on Fair Play in Sports and Self-Control in School-Aged Youths. *European Journal of Sport Science*, 7(4), 203-211.
- Colquitt, G., Walker, A., Langdon, J. L., McCollum, S., & Pomazal, M. (2012). Exploring Student Attitudes Toward Physical Education and Implications For Policy. *Sport Scientific & Practical Aspects*, 9(2),5-12.
- Coşkun, M., Çalışkan, H., & Terzi, T. (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin İncelenmesi. *International Journal of Social Science Research*, 12(1), 48-59.
- Coulter, M., Scanlon, D., Macphail, A., O'Brien, W., Belton, S., & Woods, C. (2020). The (Mis) Alignment Between Young People's Collective Physical Activity Experience and Physical Education Curriculum Development in Ireland. *Curriculum Studies in Health and Physical Education*, 11(3), 204-221.
- Çetin, M. (2007). Ortaöğretim Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine İlişkin Tutumlarının Karşılaştırılması. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dalgın, İ. (2019). Özel ve Devlet Liseleri Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersine İlişkin Tutumları. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Demirhan, G., & Altay, F. (2001). Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spora İlişkin Tutum Ölçeği II. *Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2), 9-20.
- Filiz, B., (2016). Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Modelinin Sorumluluk Davranışlarının Kazandırılmasında Kullanılması: TVF Spor Lisesi Örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Filiz, B., Demirhan, G., (2015). Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği'nin (BSS-Ö) Türk Diline Uyarlanma Çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 26(2), 51-64.
- George, D. & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- Girgeç, H. (2022). Lise Öğrencilerinin ve Ebeveynlerinin Beden Eğitimi Dersine İlişkin Tutumları (Kahramanmaraş İli Örneği). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

- Gordon, B., Jacobs, J. M., & Wright, P. M. (2016). Social And Emotional Learning Through A Teaching Personal and Social Responsibility Based After-School Program For Disengaged Middle-School Boys. *Journal of Teaching in Physical Education*, 35(4), 358-369.
- Gordon, B. (2012). Teaching Personal and Social Responsibility Through Secondary School Physical Education: The New Zealand Experience.
- Göksel, A., & Caz, Ç. (2016). İlköğretim Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine Yönelik Tutumları Üzerine Bir İnceleme. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 25-35.
- Gülcehal, S. (2019). Lise Öğrencilerinin Beden Eğitimi Derslerine Yönelik Tutumları ve Cinsiyete Göre Farklılıklar. *Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3), 135-145.
- Güllü, M., & Güçlü, M. (2009). Ortaöğretim Öğrencileri İçin Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği Geliştirilmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 138-151.
- Hastie, P. A. (1996). Student Role Involvement During A Unit of Sport Education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 16(1), 88-103.
- Hellison D. (2011). Teaching Responsibility Through Physical Activity (3th Edition). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Hemphill, M. A., Templin, T. J., & Wright, P. M. (2015). Implementation And Outcomes of A Responsibility-Based Continuing Professional Development Protocol in Physical Education. *Sport, Education and Society*, 20(3), 398-419.
- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2018). *Social Psychology* (8th Ed.). Harlow: Pearson Education Limited.
- Kalaycı, Ş. (2018). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. 8.Baskı. Ankara, Dinamik Akademi Yayın.
- Karasar, N. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 34. Baskı. Ankara: Nobel Yay.
- Kannan, B. (2015). Attitude of Higher Secondary Students Towards Physical Education. *International Journal of Teacher Educational Research*, 4(1), 19-25.
- Kesici, A. (2018). Lise Öğrencilerinin Sorumluluk Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(3), 965-985.

- Kılıç, T., & Çimen, P. N. (2018). Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersine Karşı Tutumlarının İncelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-13.
- Kline, R.B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Korkmaz, R., & Kartal, A. (2022). Devlet Okullarında Öğrenim Gören Suriyeli Öğrencilerin Beden Eğitimi ve Spor Dersine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 60-73.
- Lee, O., & Martinek, T. (2012). Factors Influencing Transfer of Responsibility-Based Physical Activity Program Goals Into Classrooms. *Physical Educator*, 69(2), 188.
- Li, W., Wright, P.M., Rukavina, P., & Pickering, M. (2008). Measuring Students' Perceptions of Personal and Social Responsibility and its Relationship To Intrinsic Motivation in Urban Physical Education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 27, 167-178.
- Romance, T. J., Weiss, M. R., & Bockoven, J. (1986). A Program to Promote Moral Development Through Elementary School Physical Education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 5(2), 126-136.
- İpek, C., & Bayraktar, Ş. (2004). Aday Öğretmenlerin Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimlere Bakışları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1).
- Jung, J., & Wright, P. M. (2012). Application of Hellison's Responsibility Model in South Korea: A Multiple Case Study of "At-Risk" Middle School Students in Physical Education. *Agora Para La Educación Física Y El Deporte*.
- Macphail, A., Kirk, D., & Kinchin, G. (2004). Sport Education: Promoting Team Affiliation Through Physical Education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 23(2), 106-122.
- Metin, H. (2006). *Halkla İlişkilerde Sosyal Sorumluluk*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Muslu, H. (2021). *Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Modelinin Beden Eğitimi Dersinde Amaçlanan Değerler Üzerine Etkisinin İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- O'Donovan, T.M., Macphail, A., & Kirk, D. (2010). Active Citizenship Through Sport Education. *Education*, 3-13, 38(2), 203-215.

- Özkalp, E. (2004). Davranış Bilimlerine Giriş. Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.
- Özyalvaç, T. N. (2010). Ortaöğretim Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine Yönelik Tutumları İle Akademik Başarı Motivasyonlarının İncelenmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Pascual, C., Escartí, A., Llopis, R., Gutiérrez, M., Marín, D., & Wright, P. M. (2011). Implementation Fidelity Of A Program Designed to Promote Personal and Social Responsibility Through Physical Education: A Comparative Case Study. *Research Quarterly For Exercise and Sport*, 82(3), 499-511.
- Pehlivan, Z. (1998). Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği (BEDTÖ). 5. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 5-7 Kasım 1998, Ankara/Türkiye. Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu. Bildiri Özetleri Kitabı.
- Sivrikaya, Ö., & Kılçık, M. (2018). Farklı İllerdeki Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine Karşı Tutumlarının Ölçülmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 162-173. <https://doi.org/10.17155/omuspd.399584>
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2015). Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı (Çev: Mustafa Baloğlu). Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tapşın, F. O., & Karagün, E., (2017). Lise Öğrencilerinde Spor Durumuna Göre Bireysel-Sosyal Sorumluluk Duygusu: Adapazarı Örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 132-138.
- Uluşık, V., Beyleroğlu, M.,Suna, N.,& Yalçın, S.(2016). Ortaöğretim Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine İlişkin Tutumları Ve Akademik Gütülenme Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Burdur İl Merkezi Örneği). *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5092-5106. doi:10.14687/jhs.v13i3.4026
- Walsh, D. S., Ozaeta, J., & Wright, P. M. (2010). Transference of Responsibility Model Goals To The School Environment: Exploring The Impact of A Coaching Club Program. *Physical Education And Sport Pedagogy*, 15(1), 15-28.
- Ward, S. (2012). Forecasting The Storm: Students Perspectives Throughout A Teaching Personal and Social Responsibility (TPSR)-Based Positive Youth Development Program. *Agora Para La Educación Física Y El Deporte*, 2, 230-247

- Wright, E.M., Whitley, M. A., & Sabolboro, G. (2012). Conducting A TPSR Program For An Underserved Girls' Summer Camp. *ÁGORA Para La Educación Física Y El Deporte*.
- Yang, D. J. (2005). Physical Education And Globalization: A New Paradigm For The Revitalization of Holistic Education Through The Globalization Process.
- Yıldırım, S. (2019). Başkent Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal Sorumluluk Projelerinde Yer Alma Durumu. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Zekioğlu, A., Gürsoy, S., Gürsoy, R., & Çamlıyer, H. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersine Yönelik Tutumları İle Öğrenmeye Karşı Sorumluluk Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi *Humanistic Perspective*, 2(1), 9-17.

